

Resa i Bielkes fotspår

Kan norra Tyskland vara värt en turistvecka? Knappast, skulle nog de flesta säga. Men Pommern och andra f d svenska besittningar i Nordtyskland har en gammal kulturhistoria som tål att synas närmare. Dessutom är landet lättillgängligt med bil. Jag och hustru Kajsa tog färjan i Trelleborg, vaknade utvilade i Travemünde och färdades sedan i trakter där Nils Bielke en gång residerade.

Nordtyskland erbjuder ganska få naturupplevelser. Visserligen färdas man ibland genom mörka bokskogar eller i vackra alléer men i övrigt är landet platt, här och var avbrutet av ett böljande landskap likt Söderslätt i Skåne. Ett undantag utgör den vackert kuperade och sjörika trakten mellan Lübeck och Kiel, av tyskarna kallad "holsteinische Schweiz".

Vägarna är av god kvalitet, men det märks fortfarande tydligt att vägbredd och framkomlighet inte har hunnit anpassas till den täta trafiken i det forna DDR. Det blir ofta köer, och på mindre vägar får man räkna med en medelhastighet av högst 60-70 km/tim, ganska lagom för turister. Att köra bil på Autobahn är däremot knappast turistanpassat: mycket tunga fordon och en personbilstrafik som håller en genomsnittshastighet av 150-160 km/tim.

Gamla förnåma hansestäder

Wismar var svensk besittning i mer än 150 år, från 1648 till 1803. Trots förstörelsen under senaste kriget har staden ännu många äldre byggnader i behåll. I stadskärnan finns flera borgarhus med praktgavlar i gotik, renässans och barock, bl a tyghuset som byggdes under svensktiden. Vid stadens stora torg och marknadsplats lägger vi märke till restaurangen Alter Schwede.

Stralsund var redan från slutet av 1200-talet en av Hansans mera betydande städer i Tyskland. Staden var svensk ägo under lika lång tid som Wismar och från 1720 säte för den svenske guvernören i Pommern. Vi såg Mariakyrkan och hamnen där den svenska postbåten en gång i tiden förde post och resenärer till Ystad.

Greifswald är en liten fin stad vid vattnet men hamnen är ganska obetydlig. Staden har universitet som grundades drygt tjugo år innan Uppsala fick sitt. Greifswald undgick bombförstörelse och det gamla stadscentrum har en traditionell medeltida stadsplan med rätvinkligt gatunät och tre gamla kyrkor.

På väg till den numera polska staden Szczecin, för oss kanske mera känd som Stettin, passerade vi Torgelow. Under en kort period ägde Nils Bielke slottet i den gamla staden men den är numera en borgruin. Stettin blev oerhört sönderbombad under andra världskriget och stadskärnan blev i det närmaste utplånad. Staden hade en befäst borg redan på 1100-talet och ingick i Hansan. Den var residensstad för de pommerska hertigarna fram till 1637 och 1648-1720 för den svenske generalguvernören. Det pampiga slottet, där Nils Bielke residerade ett tiotal år, var byggt i fyrkant med en inre borggård. Utanför den norra slottsflygeln fanns dessutom en rektangulär borggård med bostäder för tjänstefolket. Bomber förvandlade slottet till en grushög och gropar fyllda med vatten. Efter kriget blev slottet återuppbyggt exakt efter originalet.

I Schwerin ska man besöka domkyrkan och slottet som ligger på en ö i Schweriner See och förr var säte för den schwerinska storhertigen. De äldsta delarna härrör från en medeltida borg. Numera är det säte för lantdagen i Mecklenburg-Vorpommern.

Schleswig-Holstein

Längst norrut i Tyskland, på gränsen mot Danmark, ligger Schleswig-Holstein. Intill huvudstaden Kiel ligger den mäktiga Kielkanalen som förbinder Östersjön med Nordsjön och som är världens mest trafikerade kanal. Slussarna i varje ända mäter 330x40 x14 meter och överträffas endast av Panama- och Suezkanalerna. Kiels universitet grundades 1665 av Nils Bielkes gode vän, hertigen Kristian Albrekt av Holstein-Gottorp.

Det danska inflytandet i Schleswig-Holstein har varit betydande – danska väldet har under lång tid inkluderat detta landskap. Till och med vissa Ortsnamn har tveklöst danskt ursprung. Tyskans Dorf (by) har fått lämna plats för danskans by i exempelvis Fleckeby och Gammelby.

Det imponerande slottet Gottorp (tyskarna kallar det helst Gottorf) ligger i staden Schleswig och var 1544-1713 residens för hertigarna av Holstein-Gottorp. Det har byggts i etapper från noo-talet till 1703. Numera är det tillsammans med kringliggande byggnader landsmuseum för konst och kulturhistoria. Här ska man ta god tid på sig – utbudet är stort. I museerna finns just nu utställningar som belyser så vitt skilda ting som Etiopiens historia, konsthantverk i jugendstil och samurajernas liv. För de arkeologiskt intresserade är fynden från utgrävningar av myrar i södra Danmark och i Schleswig särskilt intressanta. De belyser den krigiska tiden från 200-500 e Kr, en brytningstid mellan romersk tid och folkvandringssvälde. Vid Thorsbergmyren har man hittat vapen – spjut, pilbågar och svärd – från en armé på 500 soldater. Vapnen från besegrade fiender har där offrats till dåtidens gudomar i en grund sjö som senare blev en myr. I Nydam har man på liknande sätt funnit ett mycket välbevarat krigsfartyg byggt 320 e Kr. Det var 23 m långt och drygt tre meter brett och hade en besättning på 45 man, därav 30 roddare. I en annan utställningslokal visade man de stora mängder renhorn som återfunnits i marken. Renarna har fällt av jägarfolk – som uppgavs vara samer – för cirka 13 000 år sedan då inlandsisen fortfarande låg kvar över Danmark. De äldsta jägarna använde endast spjut. Först 3 000 år senare hade man övergått till att använda pil och båge.

Det finns på slottet och i intilliggande hus flera utsökta konstsamlingar med både modern och äldre konst. I sistnämnda avdelning fanns en stor serie miniatyrer av Lucas Cranach d ä med bl a porträtt av Martin Luther och hans familj. Där fanns också två Ehrenstrahl-målningar: ett utsökt porträtt av den svenska drottningen Hedvig Eleonora (av ätten Holstein-Gottorp) och av Karl XII: s gode vän hertig Fredrik IV av

Holstein-Gottorp som i sin ungdom vistades flera år vid det svenska hovet.

Stade

Stade ligger ett litet stycke från allfarvägarna, cirka fem mil nordväst om Hamburg, men är väl värt ett besök. Knappast någon annan plats i Tyskland har så många svenskbyggnader, och minnet av den svenska tiden hålls mycket levande. I turistreklamen kallas staden för "Hansestadt und Schwedenfestung" och i turistbroschyerna, som även trycks på svenska, nämns den också som "Hansestad och svensk fästning". Det var Erik Dahlbergh som en gång i tiden gjorde upp planerna för fästningsbygget, och staden förvandlades till vår starkaste fästning utanför det egentliga Sverige. Idag finns mycket litet kvar av den men den gamla stadskärnan är fortfarande omgiven av vallgravar och det finns rester av bastioner. De har kvar namn efter berömda svenska fältherrar: Lennart Torsensson, Hans Kristoffer von Königsmarck, Carl Gustaf Wrangel och Nils Gyllenstierna.

Stades vackra rådhus byggdes under svensktiden. Över barockportalen står det svenska riksvapnet och Karl XI: s krönte namnchiffer. Inte långt från rådhuset ligger Pferdemarkt där man en gång i tiden höll hästmarknad. Här uppfördes 1698 ett vapenmagasin prytt med Karl XII: s namnchiffer. Det är fint restaurerat men används numera som biograf även om namnet fortfarande är Zeughaus (tyghus). Ett annat magnifikt svensktminne är Schwedenspeicher, byggt på 1690-talet i tre våningar som svenskt proviantmagasin åt garnisons-soldaterna. Byggnaden var praktiskt taget rivningsfärdig när man 1973 beslöt sig för att restaurera den. Numera är det museibygnad.

I Mariakyrkan finns den svenska adelsätten Königsmarcks gravkor och på gatan Grosse Schmiederstrasse 23, där Hans Kristoffer von Königsmarck en gång i tiden bodde, finns en minnestavla som påminner om att hans sondotter Aurora föddes där. Denna vackra kvinna har ju blivit mest känd för sitt fåfänga försök som medlare mellan Karl XII och den polsk-

sachsiske kungen August den starke. Sistnämnde kunde dock berömma sig av att vara hennes älskare.

Berlin

Berlin ligger på bekvämt bilavstånd från det allra nordligaste Tyskland. Här kan alla få sitt lystmäte tillgodosatt av arkitektur, konst och kultur i olika former och inte minst av nöjen. Hotellrum bör man beställa i förväg om man vill övernatta i själva Berlin. Det hade inte vi gjort utan fick nöja oss med hotellrum cirka 25 km från centrum. A andra sidan kunde man snabbt ta sig dit med tåg och tunnelbana; att ta sig runt i bil i staden betyder att man får offra mycket tid på att hitta parkeringsplats.

Om man som Tysklandsresenär gärna vill se stadskärnor med idylliska korsvirkeshus behöver man inte åka till Goslar eller Hannoversche Münden eller ännu längre söderut. Redan i Dannenberg träffar man på dem. Vill man dessutom pröva på den genuint tyska matsedeln såsom den säkert sett ut i århundraden finns det goda tillfällen även i norra Tyskland. Här kan man beställa hemlagad Sauerfleisch, Fleischbein mit Knödeln eller Schweinhaxe mit Sauerkraut (grislägg med surkål) – rejäl mat från tiden före kolesterolepoken. Önskar man dessutom före hemresan handla enklare viner gör man det bekvämast på en bensinmack, priset är mindre än hälften i Sverige.

Sammantaget var resan en angenäm upplevelse. På två ställen skymtade vi avtagsvägar till orter som associerar till den svenska historien: Fehrbellin där Carl Gustav Wrangels armé blev besegrad 1675 och Gadebusch där Magnus Stenbock vann en viktig seger 1712. Svenskar har färdats de här vägar-na tidigare.

Ingvar Eriksson

Litteratur

Ingvar Eriksson, *Nils Bielke 1644-1716. Firad i nådens dagar, fälld i onådens*, Atlantis 2000.